

Key words: *learning, education, special education institutions, surdopedagogy, typhlopedagogy, oligophrenic pedagogy, speech therapy, children with violations of psychophysical development.*

УДК 37.0(477)

С. М. Прищепа

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОБУДОВИ ВІТЧИЗНЯНИХ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМ

Мета статті полягає у виявленні основних тенденцій побудови вітчизняних освітньо-виховних систем на всіх етапах розвитку України та визначенні можливостей використання прогресивних ідей побудови виховних систем минулих часів на сучасному етапі. Методами дослідження є аналіз, порівняння, аргументування. У статті визначено п'ять основних етапів розвитку вітчизняних виховних систем в Україні. Аналізуючи основні періоди освітньо-виховних систем, важливо зазначити, що всі вищезазначені системи формувалися на основі загальних тенденцій, зокрема, потреб суспільства, соціально-економічних ситуацій, ідеології країни.

Ключові слова: *освітньо-виховна система, потреби суспільства, братські школи, університети, сучасні виховні системи, риторика, поетика, гуманно-особистісна технологія, виховна мета.*

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті серед пріоритетних завдань освітянської галузі, поряд із необхідністю інтеграції вітчизняної освіти до європейського освітнього простору, наголошується на збереженні та збагаченні українських культурно-історичних традицій, що є надбанням нашого народу з часів заснування перших освітньо-виховних систем братських шкіл.

У новому тисячолітті необхідними є науково обґрунтовані, конструктивні та перспективні концепції та програми інноваційного розвитку людини. Це вимагає від освіти не тільки переорієнтації зі стратегій формування особистості на стратегії її розвитку й саморозвитку, але й методологічних засад навчання й виховання, тобто основ створення таких освітньо-виховних систем, які б ціннісно збагатили інтелектуальне, соціальне та моральне зростання особистості.

Створення виховних систем пов'язано з тим, що однією з головних умов успішного виховання сучасного громадянина України є системний характер виховного процесу, тобто створення шкільних виховних систем. Функціонування виховних систем минулого й сучасності доводить, що саме вони стають механізмом розвитку особистості школяра, розв'язання багатьох проблем у галузі виховання [1].

Аналіз актуальних досліджень. Значні результати в дослідженні теорії виховних систем, освітньо-виховних систем навчальних закладів зробили вітчизняні та зарубіжні вчені В. Караковський, який аналізував виховну систему як об'єкт управління, І. Зязюн, А. Мудрик, Н. Ничкало,

С. Гончаренко досліджували проблеми взаємодії особистості та середовища. Процес соціалізації особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи вивчали Т. Алексеєнко, В. Болгаріна та ін.

У дослідженнях цих науковців з'ясовано сутність, структуру, функції, закономірності управління й розвитку виховних систем навчальних закладів.

Мета статті полягає у виявленні основних тенденцій побудови вітчизняних освітньо-виховних систем на всіх етапах розвитку України та визначенні можливостей використання прогресивних ідей побудови виховних систем минулих часів на сучасному етапі.

Методи дослідження: вивчення психолого-педагогічної літератури, аналіз, порівняння, аргументування.

Виклад основного матеріалу. Протягом існування освітньої парадигми (від створення братських шкіл до розвитку освіти в період незалежності України) постійно відбувається переосмислення основної освітньої мети та завдань, які стоять перед навчальними закладами різних рівнів освіти.

Сучасність показує, що вже виникає необхідність переходу до нового ідеалу і, відповідно, мети – максимального розвитку здібностей людини, до саморегуляції й самоосвіти.

Постійне оновлення знань, ускладнення способів одержання інформації вимагає формування інноваційного мислення, інноваційної діяльності сучасної особистості, яка здатна до самовизначення, самоорганізації в умовах сучасності.

На основі аналізу філософської, історичної, педагогічної літератури, визначено, що розвиток вітчизняних виховних систем в Україні відбувається у п'ять періодів:

- I період (братські школи, Острозька та Києво-Могилянська академія);
- II період (створення університетів: Львівський, Харківський, Київський, Одеський, Чернівецький, ліцеїв: Кременецький, Рішельєвський, гімназія князя Безборотька);
- III період (освітньо-виховні системи в період визвольних змагань українського народу 1917–1930 рр.);
- IV період (освітньо-виховні системи в період радянської доби 1930–1991 рр.);
- V період (розвиток освіти в незалежній Україні. Болонська декларація).

Ще до появи братських шкіл в Україні діяли елементарні школи при церквах і монастирях, проте економічна та освітня ситуація, потреби суспільства вимагали освічених людей як для господарської, так і культурно-просвітницької діяльності.

Навчання у братських школах починалося з оволодіння слов'янською граматиною, прищеплення навичок читання та письма, вивчення грецької мови. У Львівській братській школі вивчалася також латинська мова, знання якої давало змогу учням знайомитися з досягненнями західноєвропейської науки та літератури. До програм братських шкіл були включені поетика, риторика, музика, які мали важливе культурно-просвітнє значення.

У Києво-Могилянській академії також викладали такі основні предмети, як поетика, риторика, філософія, богослов'я. До граматичних класів (молодші) належали: фара (чи аналогія) – підготовчий; інфіма, граматики, синтаксима (у них вивчали мови, арифметику, геометрію, нотний спів, катехізис). Велика увага в Києво-Могилянській академії приділялася вивченню мов, особливо латинській [2].

З історичних довідок відомо, що створення братських шкіл та діяльність Києво-Могилянської академії припадає на кінець XVI – початок XVII ст., аналізуючи освітньо-виховні системи тих часів, можна стверджувати, що перелік предметів майже повністю зберігся й до сьогодення (за винятком «богослов'я» – вивчається лише у спеціальних закладах та «катехізису», хоча його елементи присутні у вивченні теоретичного матеріалу точних наук).

Зокрема риторика, поетика, які в минулі часи входили до семи вільних мистецтв, у XX столітті зазнали занепаду, то сьогодні актуальним є впровадження в навчально-виховний процес факультативних занять із риторики («мистецтво слова») та поезії (ознайомлення учнів з основними літературними тропами, розрізнення віршованих розмірів) у 10 класах загальноосвітніх шкіл, проведення занять у вигляді комунікативних тренінгів у вищих навчальних закладах, використання таких активних форм діяльності, як: диспути, конференції, інтерактивні технології навчання, які розвивають у сучасних особистостях вміння комунікації: лаконічно подавати власні думки, тактовно спростовувати думки опонентів.

Другий період становлення української освіти охарактеризувався створенням університетів Львівського (1661 р.), Харківського (1805 р.), Одеського (а пізніше Новоросійського) (1865 р.), Чернівецького (1875 р.).

Усі ці вищі навчальні заклади були та залишаються сьогодні осередками наукового товариства, завжди функціонували на рівні з європейськими університетами. Проте через постійні політичні утиски Російської імперії історія розвитку університетів зазнавала занепади та відродження. Вищі навчальні заклади другого періоду формування освітньо-виховних систем подарували Україні цілу плеяду великих людей.

Визвольна боротьба українського народу 1917–1921 рр. відкрила нову сторінку в історії культури. Цей період у нашій країні займає досить багато часу, тому науковцями й виділено його в окремий третій період розвитку

освітньо-виховних систем. Занепад Російської імперії, боротьба за утворення суверенної української держави, глибокі соціально-економічні нововведення і пов'язана з цим хвиля сподівань та надій викликали духовне піднесення в суспільстві, яке проявилось у галузі культури, освіти, науки.

Разом із тим жорстока класова і національно-визвольна боротьба, політизуючи свідомість усіх соціальних груп, розколюючи суспільство на ворожі табори, спотворювала світосприймання людей і формувала складну й суперечливу культурно-ідеологічну обстановку [2].

Прагнучи якнайширше охопити своїм впливом населення, особливо селянство, більшовики створювали мобільні засоби політичної агітації – агітмайданчики, колективи яких організовували лекції, концерти, мітинги, друкували та розповсюджували брошури, листівки, газети, політичні плакати. Більшовики не мали собі рівних в агітаційній роботі. Але ця робота, забезпечуючи ідеологічний вплив на маси, вносила в свідомість народу політизовані сурогати і мало сприяла підвищенню його культурного рівня [2].

Четвертий період займав значний час у розвитку Української держави, це були одні з найважчих років, адже супроводжувалися безкінечними репресіями, катуваннями найвірніших синів України. Це важкі роки, які «ознаменувалися» Голокостом (1932–1933 рр.) та Другою Світовою війною (1939–1945 рр.), що не лише ослабили культуру нашого народу, але й знищили мільйони безневинних українців.

Проте в 50–60-х роках ХХ століття культура, освіта, наука, видавнича діяльність України почали відроджуватися.

Аналізуючи основні періоди освітньо-виховних систем, важливо зазначити, що всі вищезазнані системи формувалися на основі тенденцій, зокрема, потреб суспільства, соціально-економічних ситуацій, ідеології країни.

Такі самі тенденції є визначальними в побудові сучасних виховних систем, які можна об'єднати за критерієм спрямованості до становлення розвитку і виховання дитини благородної людини шляхом розкриття її особистісних якостей (гуманно-особистісні технології):

- виховна система сільської школи С. О. Рачинського;
- виховна система В. О. Сухомлинського;
- виховна система А. С. Макаренка;
- виховна система О. А. Захаренка;
- виховна система Ш. О. Амонашвілі, та російські виховні системи:
- виховна система гімназії Карла Мая;
- школа Левицької в Царському Селі;
- виховна система В. А. Караковського.

Сьогодні, у ХХІ столітті першочергова увага з боку держави до розвитку національної освіти взагалі і вищої зокрема, – це вкрай назрілий відгук на виклик часу. Адже сьогодні життя вимагає вирішення нових завдань, що

постають перед науково-освітньою галуззю України, яка декларує своє устремління бути серед розвинених, демократичних країн Європи [3].

Мета переходу України до стійкого розвитку полягає в забезпеченні високої якості життя нинішньому і майбутнім поколінням українського народу на основі збалансованого розв'язання соціально-економічних проблем, збереження сприятливого екологічного середовища.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На основі аналізу історичної, психолого-педагогічної літератури варто зазначити, що головним завданням виховної системи є виховання кожної дитини високоморальною, культурною, вихованою, творчо активною й соціально зрілою особистістю з максимально можливо розвиненими особистісними здібностями, визначеної в своїх цілях і сенсі життя.

Важливо зазначити, що на основі аналізу літератури визначено, що освітньо-виховні системи минувших часів та сьогодення формувалися під впливом одних і тих самих тенденцій: вимог суспільства та часу, соціально-економічних ситуацій, ідеології країни.

Дане дослідження не вичерпує вивчення та дослідження всіх аспектів цієї проблеми, ми вважаємо доречним і своєчасним здійснення компаративного аналізу освітньо-виховних систем перших чотирьох та сучасних виховних систем п'ятого періоду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виховні системи навчальних закладів : теорія та практика / Укладач О. Гречаник. – Х. : Вид. група «Основа», 2014. – 224 с. – (Серія «Виховна робота»).
2. Історія освітньо-виховних систем : навч. посіб. / авт.-упоряд. Пащенко Д., Шаповал О. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – 107 с. – (серія «Педагогіка вищої школи»)
3. Левківський М. Історія педагогіки : підручник / М. Левківський – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 376 с.

РЕЗЮМЕ

Прищеп С. М. Основные тенденции построения отечественных образовательно-воспитательных систем.

Цель статьи заключается в выявлении основных тенденций построения отечественных образовательно-воспитательных систем на всех этапах развития Украины и определении возможностей использования прогрессивных идей построения воспитательных систем прошедших времен на современном этапе. Методами исследования является анализ, сравнение, аргументирование. В статье определены пять основных этапов развития отечественных воспитательных систем в Украине. Анализируя основные периоды образовательно-воспитательных систем, важно отметить, что все вышеназванные системы формировались на основе общих тенденций, в частности, потребностей общества, социально-экономических ситуаций, идеология страны.

Ключевые слова: образовательно воспитательная система, потребности общества, братские школы, университеты, современные воспитательные системы, риторика, поэтика, гуманно личностная технология, воспитательная цель.

SUMMARY

Pryschepa S. Main trends of forming national education systems.

The article states the main stages of national education systems, analyzes trends of creating systems of the past and carries out the comparative analyses of creating systems of all stages of becoming education systems. During the existence of educational history always happens the reinterpretation of basic educational objectives and tasks facing schools of different levels of education.

The aim of the article is to identify the main trends of creating national education at all stages of Ukraine's development and identifying opportunities to use progressive ideas of forming education systems of past times at the present stage.

The methods of the research are analysis, comparison, and argumentation. Constant updating of knowledge, methods complication of obtaining information requires formation of innovative thinking, innovation of modern personality that is able to self-determination, self-organization in terms of modernity. Our modernity shows that there is a necessity to move to a new ideal and respectively to goal with a maximum development of human capabilities, self-regulation and self-education. The article defines five main stages of development of national education systems in Ukraine. The first stage is brotherly schools, Kyiv-Mohyla Academy, the second is the creation of universities, the third stage is the education systems during the liberation struggle, the fourth – during the Soviet period, the fifth period is the development of education in the independent Ukraine.

Analyzing the main stages of education systems, it is important to note that all the above mentioned systems were formed on the basis of general trends, including the needs of society, socio-economic situation, the ideology of the country. The same trends are crucial in building modern education systems, which are formed on the basis of humane and personal technologies. The goal of Ukraine's transition to sustainable development is to ensure a high quality of life for present and future generations of Ukrainian people on the basis of a balanced solution of socio-economic problems, preservation of favourable environment. The main task of the education system is to educate every child's moral, cultural, educated, creative, active and socially mature personality as possible developed personal skills specified in their purpose and meaning of life. So, today's life requires new challenges facing the education sector research of Ukraine, which declared its aspiration to be among the developed, democratic countries in Europe.

Key words: education system, needs of society, brotherly schools, universities, modern education systems, rhetoric, poetics, humane and personal technology, educational purpose.